

דעת קהל וביטחון לאומי 2007

יהודה בן מאיר ודפנה שקד

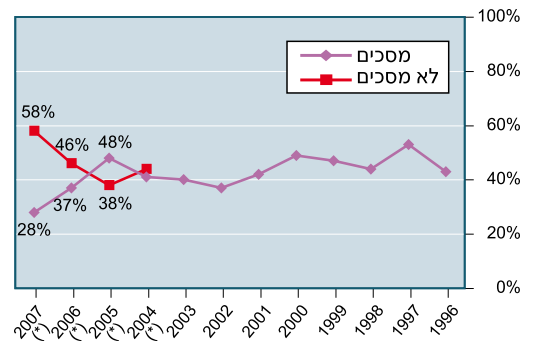
מעל מחצית האוכלוסייה היהודית בישראל נמצאת במרכז הפוליטי, או כפי שהוא מכונה לפעמים, הרוב הדומם, שנשאר איתן ויציב. הגרעין הקשה של הימין הקיצוני ושל השמאל הקיצוני הינו שולי – כל אחד אינו מונה יותר מ-10% מהאוכלוסייה היהודית. משמעות הדבר היא, כי קיימת מידה רבה של גמישות בדעת הקהל הישראלית ובנסיבות מסוימות – במיוחד מנהיגות פוליטית חזקה וכריזמטית או אירועים דרמטיים – קיים מקום רב לשינויים. יחד עם זאת, בשלוש השנים האחרונות יש דרגה גבוהה של יציבות בעמדות הבסיסיות של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל ביחס לסכסוך הישראלי-פלשתיני וביחס לפתרונותיו האפשריים. עמדות ודעות בסיסיות אלה לא השתנו באופן דרמטי כפועל יוצא מהמלחמה בלבנון בקיץ 2006, אך על פי שנצפו כמה שינויים מרחיקי לכת בנושאים ספציפיים.

תוצאות סקר¹ שהושלם לאחרונה (סוף חודש מארס 2007) מעניינות במיוחד, שכן הן משקפות את השפעות אירועי השנה החולפת על דעת הקהל הישראלית, ובפרט את השפעות מלחמת לבנון השנייה. הנתונים מאשרים כי הישראלים נותרו בעלי השקפות ניציות בענייני ביטחון, אך בעלי עמדות יוניות בנושאים פוליטיים. התוצאות מלמדות על נכונות לפשרה טריטוריאלית ולוויתורים תמורת הסדר קבע וסיום הסכסוך. בתוך כך, מודגם מעבר אל הימין, בכמה נושאים שיפורטו להלן, בהשוואה לשנים 2005 ו-2006, בשיעור הנע בין 5%-13%, אך ביחס למרבית הנושאים, עמדות מתונות עדיין זוכות לרוב, גם אם מצומצם משהו. סר חינו של צעדים חד-צדדיים והם ספגו מכה קשה בדעת הקהל.

הציבור היהודי חש רגשות מעורבים ביחס לתוצאות מלחמת לבנון השנייה. 51% סבורים כי אף אחד מהצדדים לא ניצח. 50% הנותרים נחלקים כדלקמן: 23% סבורים שישראל נצחה ו-26% סבורים שחזבאללה ניצח. בעקבות המלחמה, 46% מדווחים,

כי אמונם בצה"ל פחת כתוצאה מהמלחמה, בהשוואה ל-46% הטוענים כי לא חל כל שינוי בעמדתם (8% טוענים כי אמונם גבר) ו-53% סבורים כי חלה ירידה ביכולת ההרתעה של ישראל. בתוך כך, האמון ביכולתו של צה"ל להגן על ישראל נותר גבוה מאוד – 83% מהאוכלוסייה היהודית טוענים כי הם יכולים לסמוך על צה"ל בכל הקשור להגנה על המדינה. מצד שני, האמון במנהיגות המדינית נמוך, רק 34% מדווחים כי הם יכולים לסמוך על הממשלה "שתעשה את ההחלטות הנכונות בשאלות של ביטחון לאומי". ביחס להחלטת הממשלה לפתוח במלחמה, 20% מצדיקים אותה לחלוטין, בעוד ש-49% תופסים את ההחלטה כמוצדקת, אך סבורים כי ישראל הייתה צריכה להמשיך במלחמה עד להשמדת חזבאללה או עד שחרורם של החיילים החטופים – 20% היו מסתפקים בתגובה צבאית מוגבלת ורק 11% מחזיקים בדעה שלא היה כל צורך בתגובה צבאית. לפיכך, בעוד שהישראלים, באופן כללי, אינם שמחים עם תוצאות המלחמה – למעלה משני שלישים תומכים, בעקרון,

יהודה בן מאיר ודפנה שקד
חברים בצוות המחקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי

תמיכה בעיקרון של "שטחים תמורת שלום" לאורך זמן, 2007-1996

ב-2007 בחרו ב"מדינה עם רוב יהודי" כערך ה"חשוב ביותר" או "הערך השני בחשיבותו" בהשוואה ל-27% ו-29% בהתאמה ל"ארץ ישראל השלמה". הדמיון בממצאים הוא דרמטי וממחיש, כי אנו נוגעים בפרמטר בסיסי ועקבי בדעת הקהל הישראלית, אשר ממנו נובעות הרבה מהעמדות הפוליטיות של המרואיינים.

עליונות הדמוגרפיה על הגיאוגרפיה מודגמת בנכונות לפנות התנחלויות מסוימות ביהודה ושומרון. תמיכה בפינוי כל ההתנחלויות, לרבות גושי ההתנחלות הגדולים זניחה – 18% בשנת 2006, ו-14% בשנת 2007. עם זאת, 46% בשנת 2006 ו-45% בשנת 2007, תומכים בפינוי כל ההתנחלויות הקטנות והמבודדות – ובחישוב כולל, 64% בשנת 2006 ו-59% בשנת 2007 מגלים נכונות לפינוי התנחלויות מסוימות בגדה המערבית, כחלק מהסדר קבע.

הישראלים עדיין מחוייבים למציאת פתרון לסכסוך, אף על פי שהם מגלים פסימיות ביחס לשותף הפלסטיני. תמיכה בהפסקת תהליך השלום נותרה נמוכה. בסולם הנע בין 1-7, בשנת 2006 – 20% הסכימו להצעה של השעיית תהליך השלום, לעומת 69% שהתנגדו לה (11% היו בתווך). המספרים המקבילים לשנת 2007 היו 22%, ו-16% בהתאמה. מצד שני, בשנת 2007, רק 31% האמינו באפשרות ההגעה להסכם שלום עם הפלסטינים, ירידה קלה מהשיעור של 34% בשנת 2006. תמיכה, ולו גם עקרונית, ביוזמה הסעודית, היא נמוכה. 27% תומכים בתגובה ישראלית חיובית ליוזמה הסעודית, לעומת 49% המתנגדים לה. (24% נמצאים בתווך). לא הודגם קונסנסוס ביחס לשאלה – מה צריכה להיות עמדת ישראל במקרה של הקמת ממשלת אחדות פלסטינית על בסיס הסכם מכה – 42% התנגדו לכל קשר עם ממשלה שכזו, לעומת 24% שצדדו במשא ומתן על הפסקת אש ארוכת טווח ("הודנה"), 12% תמכו בתיאום יום יומי עם הרשות הפלסטינית על סוגיות מעשיות אך לא במשא ומתן מדיני איתה, 17% צדדו בהמשך המשא ומתן עם

בהחלטת הממשלה לצאת למלחמה, וסבורים, כי ההחלטה הייתה מוצדקת בנסיבות שנוצרו. לממצא זה השפעות ברורות ביחס לעתיד.

מסקנה מרכזית נוספת ועקבית מהמחקרים שנערכו בשנים האחרונות היא ההשפעה המכרעת של מידת הדתיות על ההשקפות הפוליטיות של הפרט.

מכל הגורמים הדמוגרפיים (מגדר, גיל, ארץ מוצא, השכלה, סטטוס סוציו-אקונומי וכיו"ב) שנחקרו, הגורם בעל ההשפעה הרבה ביותר על עמדות ודעות של הנשאלים היה ההגדרה העצמית של מידת הדתיות. החרדים והדתיים היו הנצים ביותר, האוכלוסייה החילונית החזיקה בעמדות המתונות ביותר והמסורתיות ממוקמים בתווך, אם כי, ככלל, קרובים יותר לחילונים.

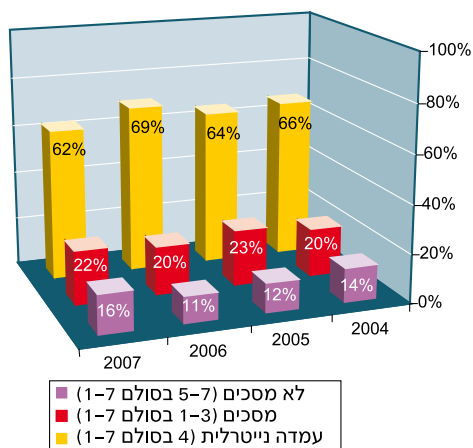
הקמת מדינה פלסטינית ביהודה ושומרון ובעזה זכתה בשנת 2007 לתמיכה בשיעור של 55%, ירידה משיעור תמיכה של 61% בשנת 2006; פתרון של "שתי מדינות לשני עמים" זכה לתמיכה בשיעור של 63%, ירידה משיעור תמיכה של 70% בשנת 2006 – אך עם זאת שתי ההצעות עדיין זוכות לרוב ברור בקרב הציבור היהודי.

הדמוגרפיה ממשיכה להיות חשובה יותר מגיאוגרפיה. הנשאלים התבקשו לדרג ארבעה ערכים מרכזיים לפי סדר חשיבותם: א) מדינה עם רוב יהודי (ב) ארץ ישראל השלמה (ג) מדינה דמוקרטית (ד) מצב של שלום. במשך יותר מ-20 שנה, הערך "רוב יהודי" דורג על ידי הנשאלים במקום הראשון בחשיבותו. אולם, בשנת 2006, בפעם הראשונה, **רוב מוחלט** של האוכלוסייה היהודית (54%) ציין ערך זה כחשוב ביותר, בהשוואה ל-7% בלבד שבחרו ב"ארץ ישראל השלמה" כערך החשוב ביותר. המספרים לשנת 2007 בהתאמה הם 50%, ו-9%. 72% ב-2006, ו-71%

53% סבורים כי חלה ירידה ביכולת ההרתעה של ישראל

83% מהאוכלוסייה היהודית טוענים כי הם יכולים לסמוך על צה"ל בכל הקשור להגנה על המדינה

הקמת מדינה פלסטינית ביהודה ושומרון ובעזה זכתה בשנת 2007 לתמיכה בשיעור של 55%

תמיכה בהפסקת תהליך השלום, 2007-2004

**תמיכה
ב"התנתקות
חד צדדית
המלווה בפינוי
התנחלויות"
ירדה משיעור
של 50% בשנת
2004, 47%
בשנת 2005
ו-51% בשנת
2006 לשיעור
תמיכה של 28%
בלבד בשנת
2007**

ההשפעה הדרמטית על דעת הקהל מודגמת בתוצאות העדכניות של הסקר. תמיכה ב"התנתקות חד צדדית המלווה בפינוי התנחלויות" ירדה משיעור של 50% בשנת 2004, 47% בשנת 2005 ו-51% בשנת 2006 לשיעור תמיכה של 28% בלבד בשנת 2007!

בשנת 2004, 56% מהאוכלוסייה היהודית תמכו בתוכנית ההתנתקות של שרון בעזה ובצפון השומרון. בימים

שלפני היישום הממשי של ההתנתקות (אוגוסט 2005), וחצי שנה מאוחר יותר (מארס 2006), הציבור היהודי חצוי ביחס של 50%-50% בנוגע לתוכנית. כאשר נשאלו המשתתפים בסקר במארס 2007, מה עמדתם, במבט לאחור, בסוגייה זו, רק 36% מהנשאלים תמכו בתוכנית ההתנתקות, לעומת שני שלישים (64%) שהתנגדו לה. ברור כי דעת הקהל הישראלית תופסת את ההתנתקות מעזה ככישלון כואב, ותפיסה זו תשפיע, באופן בלתי נמנע, השפעה רבה על ההחלטות ועל הפעולות של ממשלת ישראל בעתיד הנראה לעין. תמיכה בהסרת התנחלויות מסוימות (בעיקר הקטנות והמבודדות) בהקשר של היתנתקות חד צדדית ירדה משיעור של 55% בשנת 2006, לשיעור של 41% בשנת 2007.

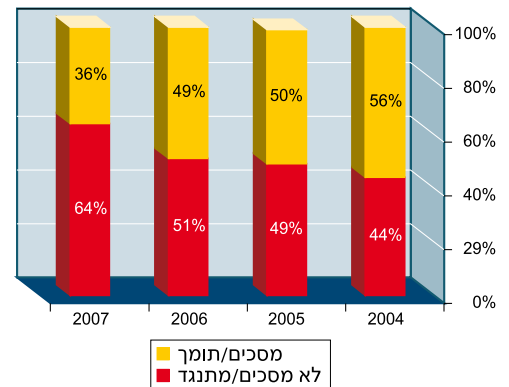
קיימת עלייה קלה בתפיסת האיום של הישראלים, אף על פי שהרוב המכריע של הציבור היהודי מאמין שישראל יכולה להתמודד בהצלחה עם כל איום נראה לעין. בשנת 2007, 76% סבורים שקיים סיכוי גבוה או בינוני להתלקחות מלחמה בין ישראל למדינה ערבית או לחיבללה בשלוש השנים הבאות, עלייה מ-37% בשנת 2006, ו-39% בשנת 2005. נשק גרעיני בידי אירן נתפס כאיום החמור ביותר הנשקף לישראל – 6.2 בסולם הנע מ-1 ל-7. ראוי לציין כי האיום השני בחשיבותו בעיני ישראלים הוא "שחיתות המערכת

אבו מאזן, ו-4% בלבד תמכו בצעד חד צדדי נוסף ביהודה ושומרון. בתשובה לשאלה האם יש סיכוי כלשהו שחמאס ילך בדרכו של אש"ף ויכיר בישראל, 44% השיבו "אין סיכוי", 46% השיבו "סיכוי קטן מאוד", 8% סברו כי קיים "סיכוי טוב" ורק 2% סברו כי יש "סיכוי טוב מאוד". הישראלים פסימיים למדי ביחס לחמאס. בתוך כך הם לא התייאשו לגמרי מפתרון מדיני – רק שליש מסכימים להיגד כי "אין פתרון מדיני לסכסוך", ונתון זה נשאר קבוע בארבע השנים האחרונות (2004-2007) כמו כן, יש לציין כי 49% בשנת 2006 ו-44% בשנת 2007 סברו, כי "רוב הפלסטינים" רוצים שלום.

הקמת **גדר הביטחון** ממשיכה ליהנות מתמיכה מסיבית בקרב האוכלוסייה היהודית. קשה למצוא נושא כלשהו בישראל הזוכה להסכמה כה רחבה. 80% בשנת 2004, 82% בשנת 2005, 79% בשנת 2006, ו-76% בשנת 2007 תמכו בהקמת הגדר. בהקשר של סעיף הנוגע להצעות השונות ביחס לנתיב הגדר, 81% בשנת 2005, 75% בשנת 2006 ו-78% בשנת 2007 התנגדו להיגד ש"הגדר כלל לא הייתה צריכה להיבנות".

ביחס לגדר, המשתתפים בסקר נשאלו אם בנסיבות מסוימות – סיכוי אפסי להתקדמות עם הפלסטינים וחזרה לטרור בשטחים – יסכימו שישראל תכריז על הגדר כגבול הקבע שלה. רוב ברור בשנת 2005 צידד בהצעה (57%), ובשנת 2006 צדדו בהצעה 60%. עם זאת, בשנת 2007, האוכלוסייה היהודית נחלקה בדעותיה ביחס לסוגיה – 49% צדדו בהצעה ו-51% התנגדו לה. הירידה בתמיכה משקפת בעיקר את ההתפכחות של דעת הקהל הישראלית מרעיון החד-צדדיות.

ארועי 2006, ובפרט התמשכות והתעצמות מתקפת הקאסמים נגד ערים בישראל מרצועת עזה לאחר ההיתנתקות, שהגיעו לשיאם בחטיפת חייל ישראלי ובהרג שני חיילים נוספים ב-25 ביוני 2006 ומלחמת לבנון השנייה, הדגימו לישראלים רבים את הסכנות ואת החסרונות הטמונים בחד צדדיות.

תמיכה בתכנית ההגירה של ראש הממשלה אריאל שרון, 2004-2007

רוב ברור מתנגד לשיתופם של ערביי ישראל בהכרעות לאומיות או להכללתו של נציג ערבי כשר בממשלה

הציבורית".

בכל הנוגע למורל לאומי

ולאופטימיות כללית, הודגם הבדל ברור בין הערכת מצב המדינה הכלכלי והערכת המצב האישי. לא זו בלבד שדירוג המצב האישי גבוה הרבה יותר מאשר הערכת מצב המדינה, ביחס למצב המדינה חלה ירידה ברורה בשנת 2007, בעוד שהדירוגים ביחס למצב

האישי נותרו בשנת 2007 גבוהים יותר מאי פעם. בסולם הנע מ-1-9, הודגם שיפור מתמשך בהערכת מצב המדינה מהיבט הביטחון הלאומי בין השנים 2004-2006 (ציון ממוצע של 4.1, 4.6 ו-4.8, בהתאמה), עד לירידה, בשנת 2007, חזרה קרוב לרמה של שנת 2004 (4.3). הערכת המצב האישי של הפרט עלתה בין השנים 2004-2006 (ציון ממוצע של 5.5, 6.0 ו-5.9), ונותרה בשנת 2007 ברמה של 5.9. תמונה דומה מצטיירת ביחס לאופטימיות: הערכת מצב המדינה מהיבט הביטחון הלאומי "5 שנים מהיום" עלתה משנת 2004 לשנת 2006, (ציון ממוצע של 5.2, 5.3 ו-5.5 בהתאמה), עד לירידה בשנת 2007, בחזרה לרמה של שנת 2004 — 5.2. המספרים המקבילים, לשנים 2004-2007, ביחס להערכת המצב האישי של הפרט "5 שנים מהיום" הם 6.6, 6.6, 6.9 ו-6.9. שיפור מצב הרוח האישי של הפרט במהלך 4 השנים ובהערכתו את מצב המדינה משנת 2004 עד שנת 2006 משקף את הירידה החדה בטרור בתקופה זו וכן את השיפור המהיר במצב הכלכלי ואת העלייה ברמת החיים של רוב הישראלים. הירידה במורל הלאומי משנת 2006 עד שנת 2007 משקפת את האכזבה מתוצאות ההינתקות מעזה ומהתוצאות המאכזבות — לפחות בראייה הסובייקטיבית של רוב הישראלים — של מלחמת לבנון השנייה.

עמדות הציבור היהודי כלפי המגזר הערבי לא

השתנו באופן משמעותי כתוצאה ממלחמת לבנון השנייה. קיימת מידה רבה של אמביוולנטיות בעמדות של האוכלוסייה היהודית כלפי המיעוט הערבי. רוב ברור מתנגד לשיתופם של ערביי ישראל בהכרעות לאומיות או להכללתו של נציג ערבי כשר בממשלה. רוב ברור גם תומך בהגירה מרצון של ערביי ישראל (63 ב-2006 ו-66 ב-2007). עם זאת, רוב ברור תומך במתן "זכויות שוות" לערביי ישראל — שלשה רבעים מהציבור היהודי ב-2006 ושני שליש בשנת 2007. כאשר נשאלו על מה יש לשים את הדגש ביחסים עם המיעוט הערבי, 60% בשנת 2006 ו-57% בשנת 2007 בחרו באופציה של "השוואת תנאים לאלו של שאר אזרחי המדינה" לעומת "הגברת צעדי ענישה" על התנהגות שאינה מתאימה לאזרחי ישראל.

החשש לעימותים אלימים ולמלחמת אחים בעקבות נסיגות מיהודה ושומרון במסגרת הסדר קבע או בעקבות צעדים חד-צדדיים נוספים ביהודה ושומרון פחת מאוד לאחר 2005, וזאת כנראה בעקבות הביצוע החלק והלא-אלים של תכנית ההינתקות. בשנת 2007, 29% חששו מאפשרות של מלחמת אחים בעקבות נסיגה ישראלית מיהודה ושומרון במסגרת הסדר קבע לעומת 37% בשנת 2006 ו-49% בשנת 2005 (ערב ההינתקות). בשנת 2006 וגם בשנת 2007, רוב מכריע — כשלושת רבעי מהיהודים — ראו בסירוב פקודה לשרת בשטחים או לפנות התנחלויות כדבר לא לגטימי.

הערות

1. הסקר שהתפרש על פני שלוש שנים — 2005-2007 — הוזמן על-ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי ובוצע על-ידי מכון ב. י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל באוניברסיטת תל-אביב.

לממצאי הסקר המלאים — ראו: Yehuda Ben Meir and Dafna Shaked, *The People Speak: Israeli Public Opinion on National Security 2005-2007*, INSS Memorandum No. 90, May 2007.